

*До спеціалізованої вченої ради Д 26.142.05
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»*

03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Мазійчука Віталія Анатолійовича за темою: «Теоретико-правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність дослідження. Створення привабливого інвестиційного клімату, імідж на міжнародній арені, а також забезпечення євроінтеграційних та північноатлантичних прагнень українців, безпосередньо залежить від рівня дотримання в Україні прав і свобод людини, верховенства права, стану законності, незалежності судової гілки влади, чесності та непідкупності суддів.

Водночас, задекларовані законодавчі та інституційні зміни, у тому числі визначені Законами «Про запобігання та протидію корупції», «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», Стратегією та Державною антикорупційною програмою на 2023-2025 роки й досі на стадії опрацювання (не визначено добročесність як кваліфікаційну вимогу до членів Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, добročесність та професійна етика як стандартні вимоги до суддів недостатньо впроваджені на практиці, а оцінювання цих вимог не завжди є прозорим та передбачуваним), а зволікання з прийняттям й виконанням цілої низки інших нормативно-правових актів свідчить про недосягнення визначених.

Варто відмітити про відсутність спеціальних наукових досліджень монографічного рівня, які б розглядали проблематику запобігання й протидії корупції в судових органах України, з урахуванням правового режиму воєнного стану.

Розроблена автором концепція запобігання та протидії корупції в судових органах України, яка ґрунтується на міжнародному досвіді й зарубіжній практиці є системою скоординованих кримінологічних (кількісні та якісні показники корупційних правопорушень, причини та умови, кримінологічно значущі ознаки осіб) заходів реагування, із визначенням та впровадженням в діяльність

уповноважених правоохоронних інституцій комплексу науково обґрунтованих організаційно-правових, інформаційно-аналітичних і виховних інструментів, спрямованих на виявлення та усунення (нейтралізацію, мінімізацію, послаблення негативного впливу) криміногенних чинників, прийняття на цій основі ефективних правових і регуляторних рішень, у тому числі відомчого (міжвідомчого) характеру та дозволяє усунути існуючі в цьому напрямі прогалини, актуальність теми дисертації не викликає сумнівів.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як державним, так і відомчим програмам удосконалення діяльності правоохоронних органів, організації здійснення протидії злочинності в Україні.

Дисертацію виконано відповідно до цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) і Загальному плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2019–2025 рр. «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (номер державної реєстрації: 0119U100492).

Виходячи із наведеного вище, обрана тема дисертаційного дослідження Мазійчука Віталія Анатолійовича за темою: «Теоретико-правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України», є необхідною та важливою для вдосконалення та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо запобігання та протидії корупції в судових органах України, є актуальною з теоретичної та практичної точок зору.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Низка сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій характеризуються ознаками новизни і є певним внеском у наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо запобігання та протидії корупції в судових органах України, обґрунтуванні пріоритетних напрямів кримінологічного

забезпечення діяльності судових органів тощо.

У дисертації пропонується ряд нових, вперше визначених, концептуальних у теоретичному плані і важливих у практичному відношенні пропозицій, а саме:

- запропоновано авторське бачення та розроблено концепцію запобігання та протидії корупції в судових органах України, яка ґрунтується на міжнародному досвіді й зарубіжній практиці є системою скоординованих кримінологічних (кількісні та якісні показники корупційних правопорушень, причини та умови, кримінологічно значущі ознаки осіб) заходів реагування, із визначенням та впровадженням в діяльність уповноважених правоохоронних інституцій комплексу науково обґрунтованих організаційно-правових, інформаційно-аналітичних і виховних інструментів, спрямованих на виявлення та усунення (нейтралізацію, мінімізацію, послаблення негативного впливу) криміногенних чинників, прийняття на цій основі ефективних правових і регуляторних рішень, у тому числі відомчого (міжвідомчого) характеру;

- зважаючи на потреби практики теоретично обґрунтовано напрями удосконалення системи запобігання та протидії на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному рівнях, у тому числі з урахуванням специфіки воєнного стану, міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях;

- з урахування результатів аналізу матеріалів практики автором дисертації запропоновано запропоновано проєкти Національної програми запобігання та протидії корупції в судових органах на 2026–2030 рр., яка визначає вектори ефективності такої кримінологічної діяльності з урахуванням безпекових антикорупційних показників: результативні бали в Індексі сприйняття корупції; кількість кримінальних проваджень розпочатих за фактом вчинення корупційних кримінальних правопорушень в судових органах, які розглянуто з постановленням вироку; стан довіри громадян до органів правосуддя та забезпечення верховенства права в суспільстві; прозорий механізм заміщення вакантних посад в судових органах України; дисципліна та стан дотримання суддівської етики; Плану заходів щодо запобігання та протидії корупції в судових органах України на період до 2030 року спрямованого на нейтралізацію корупцію в судах й містить правові, відомчі, процесуальні, інституційні, організаційні блоки заходів;

- запропоновано наукові підходи до поняття корупційних кримінальних правопорушень в судових органах України як крайнє негативний вид криміногенної дійсності в системі судоустрою, що полягає у використанні суддями, наданих їм службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди суддям, або на

їх вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, й відображає протиправні явища, тенденції і чинники, на стику економічної та політичної злочинності та негативно позначається на організації судової влади й здійснення правосуддя в Україні, яке зобов'язане функціонувати на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечувати право кожного на справедливий суд;

– важливе значення для практики нейтралізації корупції в судах мають пропозиції автора дисертації щодо систематизацію суб'єктів запобігання та протидії корупції в судових органах за стратегічними рівнями: макростратегічний – суб'єкти, які відповідають за формування та реалізацію антикорупційної політики (Президент України, Національна рада з питань антикорупційної політики, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); оперативний – об'єднує цільових суб'єктів реалізації заходів спрямованих на запобігання та протидію корупції в судових органах (НАЗК, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, ДБР, НАБУ, СБУ, Агентство з розшуку та менеджменту активів та ін.) Дисертант запропонував самостійні наукові узагальнення та висновки, які виносить на захист, що мають суттєве теоретичне та практичне значення. Розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження і в них, відповідно до плану дослідження, розкривається його об'єкт і предмет.

У першому розділі «Теоретико-правові засади запобігання та протидії корупції в судових органах України» розкрито стан наукової розробленості проблеми, визначено сутність кримінологічної характеристики злочину, виокремлено її структурні елементи та визначено кореляційні зв'язки між ними.

Автором аргументовано, що методологію вивчення проблеми запобігання та протидії корупції в судових органах України становить сукупність способів наукового пізнання, зокрема, кримінологічної характеристики корупції в системі судоустрою, засад організації запобігання їй та протидії, самих кримінологічних заходів спрямованих на зменшення криміногенного рівня, шляхом використання загальнонаукових (діалектичний, формально-логічний тощо) та спеціальних (історико-правовий, контент-аналізу, статистичний та ін.) методів.

Представлена методологічна основа розглядається тривимірно: як система наукового пізнання; процес, завдяки якому здобуваються нові кримінологічні знання, і як отриманий результат – практична реалізація знань зі спеціальною метою. На підставі проведеним автором аналізу наявних на сьогодні наукових джерел засвідчив, що комплексного дослідження, пов'язаного із розробленням теоретико-правових та організаційно-прикладних засад запобігання та протидії корупції в судових органах України, у жодному з них здійснено не було, й тому за

браком стратегічних орієнтирів та систематизації наукових здобутків у досліджуваній сфері, державна діяльність щодо запобігання та протидії корупції, як у системі судоустрою, так і під час здійснення правосуддя, залишається безсистемною й неузгодженою, а відтак, в умовах реальної війни, докорінних змін законодавства та правозастосовної практики, розроблення сучасних науково-обґрунтованих концептуальних засад запобігання та протидії цьому негативному явищу, з визначенням низки шляхів вирішення суміжних фундаментальних і прикладних проблем, характеризується особливим безпековим значенням (стор. 42 дис.).

Враховуючи комплексний характер дослідження, а також з метою деталізації окремих кримінологічних методик та запобіжних алгоритмів дій дисертантом запропоновано авторське визначення антикорупційної діяльності в судових органах України, під якою автор розуміє систему заходів запобігання та протидії корупції, які реалізуються в межах єдиної антикорупційної політики держави та які, сукупно, заохочують до правомірної поведінки суддів та інших працівників судової системи, усувають причини й умови вчинення ними корупційних та інших пов'язаних з корупцією правопорушень і забезпечують невідворотність відповідальності у разі такого порушення законодавства.

У другому розділі «Кримінологічна характеристика корупції в судових органах України» встановлено, що основними показниками, які характеризують стан корупції в судових органах України, є дані щодо кількості учинених: 1) кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVII Особливої частини КК України, а також щодо інших кримінальних правопорушень пов'язаних із корупцією. У структурі злочинності у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, виокремлено три блоки корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, які вчиняються в судових органах: а) ст. 364, 365-2, 366 КК України, зокрема: зловживання владою та службовим становищем, зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, службове підроблення; б) ст. 368, 368-4, 368-5, 369, 369-2 КК України, зокрема: прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, підкуп особи, яка надає публічні послуги, незаконне збагачення, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі, зловживання впливом; в) ст. 366-2, 366-3, 367 КК України, зокрема: декларування недостовірної інформації, неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, службова недбалість.

На основі дослідження судово-слідчої практики проведений аналіз суб'єктного складу корупційних кримінальних правопорушень учинених в судових органах України засвідчив про переважну спрямованості зусиль

правоохоронних органів на притягнення до відповідальності суддів перших інстанцій. При цьому, результати опитування громадян засвідчили, що практично кожний четвертий респондент не має наміру звертатися до правоохоронних органів, якщо йому або його близьким доведеться дати «хабар» за позитивне вирішення судової справи. Тобто, фактично частина осіб, які знають про корупцію в судових органах та могли би стати потенційними викривачами, не звертаються до уповноважених органів. Сприяє також цьому й зневіра в те, що правоохоронці зможуть притягнути до кримінальної відповідальності винних, а також громадяни побоюються проблем, які можуть у них виникнути у зв'язку з викриттям корупційного кримінального правопорушення.

Аргументовано, що вчинення корупційних кримінальних правопорушень в судових органах в період реалізації нової антикорупційної політики, а саме: (1) структура судового досвіду населення за видами проваджень зберігає домінування справ цивільної юрисдикції при суттєвому зменшенні питомої ваги кримінальних та адміністративних проваджень; (2) зростання корупції в умовах соціальної й економічної кризи та воєнного стану (у тому числі й збільшення рівня їх латентності); (3) за корупційні кримінальні правопорушення стали притягувати осіб, які займають посади в найвищих судових органах (серед них, зокрема, і судді Верховного Суду). Водночас, виправдувальні вироки, або затягування в розгляді судових справ також здебільшого стосуються високопосадовців судової гілки влади; (4) значно удосконалено процес виявлення зазначених деліктів за рахунок суттєвого покращення механізмів взаємодії між працівниками НАЗК, САП та НАБУ, і налагодження роботи викривачів; (5) фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації серед суддів стало значно менше через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням; (6) загальне удосконалення процесу виявлення корупційних кримінальних правопорушень, ускладнило їх маскуванню злочинцями, а також обумовило необхідність здійснення суб'єктами корупційних діянь окремих заходів щодо приховування предметів здобутих злочинним шляхом.

На підставі узагальнення судово-слідчої практики автором виокремлено детермінанти, що обумовлюють корупцію в судових органах, зокрема, на державному (макрорівні) рівні: політичні (відсутність ефективного парламентського та громадського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої та судової гілки влади, не своєчасно, або взагалі не організовуються проведення щорічних досліджень стану корупції відповідно до загальнонаціональної методики оцінки рівня корупції на основі стандартів ООН

Кабінетом Міністрів України, суспільству доводиться тривалий час чекати на Національну доповідь з виконання Державної програми запобігання корупції, не відбуваються парламентські слухання, тобто фактично не виконується Закон України «Про запобігання корупції» у частині антикорупційної політики, до цього переліку зараховано й непослідовність і пасивність у проведенні значущих перетворень, хаотичне і нерішуче впровадження демократичних засад у різні сфери суспільного життя); воєнні (розпочата збройна агресія РФ проти України у 2014 р. та продовжена війною на всій території нашої держави у лютому 2022 р. негативно вплинуло на політичну, економічну, соціальну та інші сфери України, зокрема, судова влада вже декілька років функціонує в умовах воєнного стану, енергетичної кризи, ракетних обстрілів, перебоїв із фінансуванням, надмірного навантаження та кадрового голоду, але при цьому, надходження справ до місцевих судів становило 3,8 млн справ у 2023 р., що на 55 % перевищує показники 2022 р. та за деякими показниками перевищує дані за 2021 р.; організаційно-правові (відсутність системи стратегічного планування запобігання та протидії корупції в судових органах, яка функціонувала б на засадах міжгалузевої та міжрегіональної координації, ґрунтувалася на стрункій єдності прогностичних, планових і програмних документів та передбачала можливість комплексної оцінки результатів кримінологічної діяльності; соціально-економічні (нестабільна економічна ситуація, диференціація населення за рівнем доходів, тінізація економіки розбалансованість податкової системи; монополізація тощо); на галузевому (мезорівні) рівні: організаційно-управлінські (незавершеність судової реформи та її непослідовність, зокрема, не визначено доброчесність як кваліфікаційну вимогу до членів Вищої ради правосуддя, у тому числі і процедури кваліфікаційного оцінювання суддів та конкурсні процедури потребують удосконалення та розробки чітких і передбачуваних критеріїв (індикаторів) доброчесності, поряд із цим, доброчесність та професійна етика як стандартні вимоги до суддів недостатньо впроваджені на практиці, а оцінювання цих вимог не завжди є прозорим та передбачуваним); правові (приміром, рішення КСУ № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р. про визнання ст. 366-1 КК України неконституційною, прийняття якого пов'язують з учиненням правопорушень, пов'язаних із корупцією, окремими суддями цього суду, призвело до різкої зміни динаміки вчинення досліджуваних діянь, а також звернута увага на недосконалість Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» в частині врегулювання окремих правових питань організації та діяльності цього правоохоронного органу); фінансові-технічні (у зв'язку з недоотриманням коштів судового збору та збройною агресією РФ проти України у 2023-му не вдалося реалізувати капітальні видатки для завершення проектів, розпочатих у попередні роки, проблеми із здійсненням зовнішнього фінансового контролю, а також

взаємозалежність суб'єктів та вплив один на одного задля отримання преференцій щодо матеріального забезпечення з одного боку та дій правоохоронних органів й суду з іншого, яка виникає через дії депутатів місцевих рад та посадовці виконавчих органів які приймають рішення щодо виділення бюджетних коштів у тому числі щодо забезпечення службовим житлом, автомобільною, комп'ютерною технікою, здійсненням ремонтів службових приміщень керівництва органів правопорядку та суду); на індивідуальному (мікрорівні) рівні приділено увагу надмірному навантаженні на суддів та корисливій мотивації, яка поєднана з індивідуально-психологічною особливістю винних осіб (стор. 137-140 дис.).

Дисертант сформулював диференціації особи-корупціонера, що дозволив класифікувати осіб, що вчиняють корупційні кримінальні правопорушення в судових органах: 1) «суддя»: а) суддя-утриманець (отримує щомісячно певні кошти або інші блага від певної особи на випадок допомоги при виникненні проблем, що потребують судового «втручання»); б) ситуативний суддя (здійснює корупційні практики у зв'язку із наявністю конфлікту інтересів, певних ситуаційних обставин, у тому числі і скрутного становища, або інших тимчасових негативних обставин); в) суддя-садженець (особа, якій посприяли в проходженні на посаду інші особи, які в подальшому і впливають на прийняття «потрібних» судових рішень, тому кар'єра таких суддів, зазвичай, є достатньо швидкою, а дії із захисту інтересів осіб, що забезпечили їх службову кар'єру – доволі активні; 2) «посередник» – ними часто, є працівники судових органів (помічники суддів, секретарі судових засідань тощо); адвокати; підприємці; юрисконсультанти; працівники правоохоронних органів та інші особи з близького оточення суддів; 3) «лобіст» (політик) (стор. 152-160 дис.).

У третьому розділі «Організаційно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції в судових органах України» розкривається, що здійснення заходів запобігання та протидії корупції в судових органах України – це взаємоузгоджена та нормативно визначена діяльність державних, громадських, правоохоронних та інших контролюючих органів щодо комплексу дій, спрямованих на виявлення потенційних корупційних ризиків, конфлікту інтересів, криміногенних чинників, корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень й притягнення винних осіб до відповідальності.

На підставі аналізу положень чинного законодавства, а також сучасних доктринальних підходів дисертант здійснив систематизацію суб'єктів антикорупційного забезпечення за критеріями належності, характером й обсягом повноважень здійснено на двох стратегічних рівнях: І) загальний (макростратегічний) рівень – суб'єкти (Президент України, Національна рада з питань антикорупційної політики, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів

України та ін.), які відповідають за формування та реалізацію антикорупційної політики; II) тактичний (мікростратегічний) рівень – об'єднує цільових суб'єктів реалізації заходів спрямованих на запобігання та протидію корупції в судових органах (НАЗК, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, САП, НАБУ, СБУ, АРМА та ін.).

Автором виокремлено певні особливості, які притаманні процедурі проходження спеціальної перевірки кандидатами на посаду судді: зокрема, обов'язковість надання кандидатом при поданні заяви про участь у конкурсі письмової згоди на проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»; не може бути суддею особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час проходження конкурсних процедур; є критерієм для прийняття остаточного рішення про призначення (обрання) або про відмову в призначенні (обранні) на посаду.

Акцентовано на проблеми аналітичної підготовки прийняття рішень у процесі досудового розслідування кримінального провадження розпочатого за фактом вчинення корупційних кримінальних правопорушень в судових органах: а) вилучення з багатьох інформаційних систем різномірних даних, поданих у різних форматах та приведення їх до єдиного формату та єдиної структури; б) організація зберігання та надання користувачам необхідної для прийняття рішень інформації; в) власне аналіз, у тому числі оперативний та інтелектуальний, підготовка оцінки стану керованого об'єкта у вигляді паперових документів; г) якість підготовки результатів оперативного та інтелектуального аналізів і прийняття на їх основі оптимальних рішень.

З'ясовано, що інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання та протидії корупції в судових органах найчастіше використовується під час з'ясування та перевірки даних щодо можливого вчинення предикатних кримінальних правопорушень, зокрема, легалізації (відмивання) коштів одержаних злочинним шляхом. При цьому перед підрозділами постає двоєдине завдання: отримати не лише достатні фактичні дані щодо ознак легалізації, а й передусім підтвердити факт того, що дії з легалізації здійснено з коштами чи майном, котрі одержані саме в наслідок вчинення корупції в судових органах. Основні індикатори такого наступні: 1) фінансові операції, які не мають явного економічного сенсу, не відповідають характеру діяльності; 2) наявність нестандартних або значно складних інструкцій з порядку проведення розрахунків підприємства, установи, організації, що відрізняються від звичайної практики, яка використовується цим підприємством, або від звичайної ринкової практики; 3) внесення службовими особам до раніше узгодженої схеми проведення фінансово-господарської операції (операцій) безпосередньо перед початком її реалізації значних змін тощо. (стор. 241-244 дис.).

У четвертому розділі «Кримінологічні заходи запобігання та протидії корупції в судових органах» автором узагальнено практику запобігання й протидії корупції в судових органах ряду провідних країн світу (Австрія, Англія, Бельгія, Іспанія, Італія, Словенія, Польща, Португалія, Нідерланди, Данія, Фінляндія, Франція, Норвегія, Ісландія, ФРН, Чехія, Швеція, Швейцарія, Сінгапур, Південна Корея, Канада, США, Китай, Японія та ін.).

Шляхом аналізу наявних в юридичній літературі підходів до розуміння загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням й урахувавши специфіку корупційної злочинності й зроблено висновок, що в прийнятному для практики значенні, під загальносоціальним запобіганням корупції в судових органах, Дисертант розуміє діяльність спеціально уповноважених суб'єктів з розробки та впровадженні заходів, спрямованих на виявлення, усунення та нейтралізацію негативних факторів політичного, економічного, соціального, ідеологічного, культурно-виховного, організаційно-управлінського та правового характеру, які загострюють соціальні протиріччя і гальмують антикорупційний розвиток суспільства.

Достатньо обґрунтованою є позиція автора щодо прийняття Національної програми запобігання та протидії корупції в судових органах на 2026–2030 рр., метою якої є визначення векторів забезпечення ефективності такої кримінологічної діяльності, шляхом формування дієвої системи заходів щодо реагування на будь-які її прояви (зокрема, у розпочатих дисциплінарних провадженнях та у справах про адміністративні правопорушення). Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: формування загальнодержавної системи подолання корупції в судових органах, яка базується на ефективному довгостроковому плануванні; удосконалення національного законодавства та іншого нормативно- правового забезпечення державної антикорупційної політики, імплементація правових засад ЄС з цих питань; забезпечення ефективної діяльності, взаємодії та координації суб'єктів запобігання корупції в судових органах; установлення причин і умов (детермінантів), що сприяють корупції в судових органах, у тому числі і мінімізація факторів, які детермінують її виникнення; забезпечення гарантій прав громадян та безпеки викривачів під час здійснення заходів запобігання корупції; запровадження єдиних підходів та стандартів до професійної освіти та підготовки працівників судових органів; широке залучення до запобігання корупції в судових органах інститутів громадянського суспільства.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Структура дослідження, запропонована дисертантом, є достатньо обґрунтованою, логічно побудованою та базується на комплексному підході до

вирішення проблем, що пов'язані з необхідністю вдосконалення організації запобігання й протидії корупції в судових органах.

Як вбачається з відповідних положень дисертації, автор володіє методологією наукового аналізу складних проблем теорії і практики юридичної науки. В процесі дослідження дисертант, для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта і предмета дослідження, використав у роботі загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. Їх застосування було обумовлено системним підходом, що дозволяє реалізувати докладний розгляд заходів запобігання та протидії корупції в судових органах України з визначенням шляхів розв'язання низки взаємообумовлених фундаментальних і прикладних завдань антикорупційної політики.

Результати дисертаційного дослідження В. А. Мазійчука є аргументованими та переконливими, вони отримані завдяки широкому використанню наукових джерел, емпіричного матеріалу та вмілому використанню різноманітних методів наукового дослідження.

Емпіричну основу дослідження складають результати аналізу зведених даних вивчення 52 кримінальних проваджень зареєстрованих в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (ЄРДР) за фактом вчинення корупційних кримінальних правопорушень в судових органах України (ст. 364, 365-2, 366, 366-2, 366-3, 367, 368, 368-4, 368-5, 369, 369-2 КК України) упродовж 2019–2024 рр. (з усіх регіонів країни) та 76 вироків, винесених судами України щодо цих кримінальних правопорушень, а також інших, зокрема, пов'язаних з корупцією в судових органах України за ст. 371-376 КК України; результати опитувань (серед 543 респондентів – 30 суддів, 76 прокурорів, 55 детективів, 82 слідчих, 68 працівників оперативних підрозділів в окремих областях України); аналітичні звіти та узагальнення Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань (ДБР), Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Служби безпеки України (СБУ), Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), Державної судової адміністрації України; ряду громадських організацій («Центр протидії корупції», «Transparency International», «Стопкор», «Центр політико-правових реформ» та ін.) й міжнародних інституцій (Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ)).

Автором дисертації, на підставі аналізу матеріалів практики правоохоронних органів, комплексного аналізу доктринальних положень вітчизняних і зарубіжних учених різних галузей права, актів національного законодавства, міжнародно-правових документів та сталої правозастосовної практики з урахуванням правового режиму воєнного стану, розв'язано важливу наукову проблему, що полягає у розробленні, на основі кримінологічної характеристики, заходів запобігання та протидії корупції в судових органах

України з визначенням шляхів розв'язання низки взаємообумовлених фундаментальних і прикладних завдань антикорупційної політики.

В цілому, достовірність й обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується вдалою і продуманою структурою наукової розробки, логікою викладення матеріалу, належним масивом емпіричної та джерельної бази.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертації відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок. В. А. Мазійчук вміло поєднавши наукову і практичну діяльність, ґрунтовно проаналізував теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, сформулював на цій основі виважені й слушні висновки, які є вагомим внеском у теорію та кримінологічної науки.

Таким чином, сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають належний рівень обґрунтованості.

Значущість результатів дисертаційного дослідження для практики розслідування злочинів полягає у тому, що результати дослідження мають безпосереднє спрямування на удосконалення практики запобігання та протидії корупції в судових органах України. Викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації впроваджені та використовуються у:

науково-дослідній роботі – для подальших фундаментальних і прикладних наукових досліджень проблем функціонування судової системи України, підвищення ефективності запобігання та протидії корупції (Акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»);

діяльності правоохоронних органів – для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання та протидії корупції (акти Офісу Генерального прокурора та СБУ);

освітньому процесі – для підготовки підручників, курсів лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з курсів кримінології, а також у рамках розробленого спеціального курсу «Корупція у судовій системі» при проведенні різних видів занять (тренінгів) з відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 »Право» (Акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях.

Основні результати дослідження опубліковано у відображено в 23 наукових публікаціях, серед яких монографія; 11 статей, опублікованих у виданнях,

включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, з них три – у закордонних виданнях, що віднесені до другого квартилю (Q2) та проіндексовані в базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; 7 статей у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах.

Реферат за своїм змістом відповідає основним положенням дисертації та повністю відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані у роботі.

В цілому дисертаційне дослідження В. А. Мазійчук відрізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю запропонованих висновків. Автором використано достатньо широкий спектр літературних джерел. Висновки й пропозиції науково обґрунтовані і підтверджені належними інформаційними даними.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Мазійчука Віталія Анатолійовича за темою: «Теоретико-правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України» як самостійного наукового дослідження з актуальної і важливої для науки і практики проблеми.

Разом із тим, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження В. А. Мазійчука, необхідно відзначити в ній й деякі спірні, дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для обговорення під час захисту.

1. Корупція проявляється у безлічі корупційних правопорушень, що відображає комплексне поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних кримінально-правових, адміністративних й дисциплінарних правопорушень. Така ситуація пояснює наявність розмаїття визначень корупції різними науковцями й проблеми з формулюванням загального, єдиного визначення цього явища. Між тим, до цього часу, в Україні немає жодного законодавчого акту, в якому було б чітко зазначено про те, які саме кримінальні правопорушення потрібно відносити до корупційних. Своєю чергою, це певним чином перешкоджає визначити кількісно-якісні показники корупційної злочинності (стан, структура, географія, наслідки). Тому, авторів бажано було б під час прилюдного захисту, навести аргументовану позицію щодо поняття та сутності корупційної злочинності в Україні.

2. У дослідженні причинного комплексу корупційної злочинності потребує додаткового аргументування вплив умов злочинності на криміногенну ситуацію, а також самої криміногенної ситуації на умови відповідного корупційного кримінального правопорушення, тим більше, що, на думку опонента, умови, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення (пасивні фактори),

складають його навколишню обстановку. Виходячи з цього, пояснення впливу причин, умов, факторів та криміногенної ситуації на запобігання та протидію корупційним кримінальним правопорушенням в судових органах видається науково-обґрунтованим.

3. Розглядаючи детермінаційний комплекс (підрозділ 2.2), автором звернута увага на неефективність в управлінській діяльності одного з основних факторів криміналізації, що стимулює службові зловживання та різного роду корупційні прояви, зокрема порушення в доборі й розстановці кадрів, відсутність вимогливості з боку вищих службових осіб стосовно дотримання підлеглими правових норм службової діяльності, неналежні умови для виконання службових обов'язків на окремих ділянках. Зважаючи на організаційний характер даних факторів злочинності, вони мають усуватись, передусім, на рівні організаційних форм діяльності відповідних інституцій (с. 138 дисертації).

У цьому контексті, варто також звернути увагу на невизначеність механізму забезпечення безперервності діяльності Вищої ради правосуддя і звільнення її членів, позаяк судова влада виявилася неготовою до втрати повноважності.

4. У контексті організаційно-правового забезпечення запобігання та протидії корупції, автором звернута увага на спеціальну перевірку як умову набуття правового статусу судді (підрозділ 3.2.). Такий підхід викликає схвалення. Водночас, потребує додаткового пояснення взаємозалежність такої перевірки із кримінологічною діяльністю – запобіганням та протидією корупції в судових органах.

5. В умовах сьогодення не варто недооцінювати значення міжнародних організацій у процесах, що пов'язані із запобіганням та протидією корупції в судових органах, особливо з урахуванням євроінтеграційних процесів, які тривають в Україні в умовах воєнного стану. Варто наголосити, що можливість впливу на запобігання корупційних проявів закріплена на законодавчому рівні в формі повноважень щодо прийняття участі в проведенні конкурсу на зайняття посади Директора Національного антикорупційного бюро України та здійснення зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності такого органу (ст. ст. 7, 26 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»).

Тому, доречним видається узагальнення шляхів реалізації міжнародними організаціями заходів організаційного характеру та розроблення шляхів їх імплементації у правозастосовну практику України.

Висловлені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та не зменшують її високого теоретичного та практичного рівня. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-прикладні висновки дисертації забезпечують розвиток теорії кримінології і вдосконалення практики запобігання та протидії корупції в судових органах

України, а також виступають підґрунтям для проведення подальших наукових досліджень з цієї тематики.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Дисертація Мазійчука Віталія Анатолійовича за темою: «Теоретико-правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язує важливу наукову проблему, яка полягає у розробленні, на основі кримінологічної характеристики, заходів запобігання та протидії корупції в судових органах України з визначенням шляхів розв'язання низки взаємообумовлених фундаментальних і прикладних завдань антикорупційної політики.

Дисертація є самостійною роботою, пройшла належну апробацію, її зміст цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності. Оформлення дисертації та реферату відповідає встановленим МОН України вимогам.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація та реферат Мазійчука Віталія Анатолійовича за темою: «Теоретико-правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України» відповідають вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а їх автор – Мазійчук Віталій Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Заступник Голови

Національної поліції України
начальник кримінальної поліції,
генерал поліції третього рангу,
доктор юридичних наук, професор

Андрій НЕБИТОВ